

**JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A**

621

VITENDO VYA KUJIFUNZA KISWAHILI

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka : 2002

MAELEKEZO.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C**.
2. Vifaa vya mawasiliano na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
3. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

SEHEMU A (Alama 40)

Jibu maswali yote katika sehemu hii.

Page 1 of 10

Find this and other free resources at: <https://maktaba.tetea.org>

Prepared by Maria Marco for TETEA

SEHEMU A (Alama 40)

1. Tofautisha kati ya "upataji lugha" na "ujifunzaji lugha" kwa mtoto.

Upataji lugha ni mchakato wa asili na usio rasmi ambapo mtoto hujifunza lugha bila ya kufundishwa kwa makusudi. Mchakato huu hutokea kwa mtoto anapojifunza lugha yake ya kwanza, kwa mfano Kiswahili kama lugha ya mama. Ni mchakato unaotegemea sana kusikiliza, kuiga, na kulea katika mazingira yanayozungumzwa lugha hiyo, bila kuzingatia sheria za sarufi.

Ujifunzaji lugha ni mchakato rasmi na wa kimakusudi wa kujifunza lugha. Hii hutokea hasa shuleni, ambapo mtoto anafundishwa sarufi, msamiati, na matamshi kwa njia iliyopangwa. Ujifunzaji lugha unaweza kuwa wa lugha ya pili au ya tatu, ambapo mtoto hutambua kuwa anajifunza lugha mpya.

2. Bainisha mambo manne yanayoonesha kuwa mtoto ana utayari wa kuanza kujifunza kuandika.

Moja, mtoto huonyesha utayari wa kuandika anapoanza kushika kalamu kwa njia sahihi. Badala ya kuishika kwa mkono wote, mtoto huonyesha uwezo wa kuitumia kwa vidole vitatu ambayo ni ishara ya misuli ya vidole vyake kuwa imara na tayari.

Pili, mtoto anakuwa na uratibu mzuri wa macho na mikono. Anaweza kuunganisha michezo ya kuchora mistari, duara, au kuunganisha vizuizi kwa mafanikio, akionesha kuwa jicho linaweza kuongoza mkono katika kuunda maumbo.

Tatu, mtoto huonyesha hamu na motisha ya kuiga maandishi. Anaweza kuchora mistari inayofanana na herufi, hata kama bado hajajua herufi halisi, au anaweza kukuomba umfundishe jinsi ya kuandika jina lake.

Nne, mtoto anakuwa na uwezo wa kutambua na kutofautisha alama mbalimbali, kama herufi na nambari. Hii inaonyesha kuwa ubongo wake umetayarishwa kuelewa alama hizi kama vitu vinavyowakilisha sauti na maana.

3. Eleza kwa kifupi jinsi mwalimu anavyoweza kutumia mazingira ya nje ya darasa (k.m. bustani ya shule) kufundisha msamiati. (Hoja nne).

Kwanza, mwalimu anaweza kutumia mazingira hayo kufundisha majina ya vitu halisi. Kwa mfano, anapokuwa bustanini, anaweza kuwaelekeza watoto kwenye maua, miti, au nyasi na kutaja majina yake kwa sauti ya juu na wazi. Watoto huunganisha vitu wanavyoviona na majina yake, hivyo kujifunza msamiati kwa urahisi.

Pili, mwalimu anaweza kufundisha vitenzi kwa vitendo. Anaweza kuwapa watoto maelekezo ya kufanya shughuli za bustani kama vile "tuchote maji", "tunywe maji", au "tukusanye majani", huku akisema vitendo hivyo kwa sauti. Watoto wanapotenda, wanajifunza maana ya maneno hayo.

Tatu, mazingira ya bustani yanaweza kutumika kufundisha sifa na rangi. Mwalimu anaweza kuwauliza maswali kama, "ua hili lina rangi gani?", "ua hili ni dogo au kubwa?", au "kijiwe hiki kina umbo gani?". Hii huwasaidia watoto kujifunza maneno yanayoeleza sifa za vitu.

Nne, mwalimu anaweza kuandaa michezo inayohusiana na mazingira hayo. Kwa mfano, mchezo wa "tafuta kijani" huwafanya watoto watafute vitu vyote vyenye rangi ya kijani na kutaja majina yake, jambo linalochochea msamiati na kujifunza kwao.

4. Fafanua manufaa manne ya mwalimu kumsomea mtoto hadithi kila siku.

Kwanza, hukuza stadi ya kusikiliza kwa umakini. Watoto wanapomsikiliza mwalimu anayesoma hadithi, wanajifunza kuwa makini na kufuata matukio ya hadithi. Hii huimarisha uwezo wao wa kusikiliza maelekezo na kufuatilia mazungumzo.

Pili, huongeza msamiati na uelewa wa lugha. Vitabu vya hadithi vina maneno mengi mapya, miundo ya sentensi mbalimbali, na sarufi sahihi. Kila mara anaposomewa, mtoto hujifunza maneno mapya na jinsi ya kuyatumia, hivyo kupanua uwezo wake wa kujieleza.

Tatu, huamsha upendo wa kusoma na vitabu. Kwa kumsomea mtoto, mwalimu hujenga uhusiano chanya kati ya mtoto na vitabu. Hii humfanya mtoto apende vitabu na atake kujifunza kusoma ili aweze kujisomea mwenyewe baadaye.

Nne, hukuza stadi za utambuzi na kufikiri. Watoto wanaweza kuulizwa maswali kuhusu hadithi, kama vile "Ni nani alikuwa mhusika mkuu?" au "Unadhani nini kitatokea baada ya hapa?". Hii huamsha mawazo yao na kuwasaidia kukuza stadi za kufikiri.

5. Ainisha mbinu nne utakazotumia kumsaidia mtoto mwenye aibu ili aweze kushiriki katika mazungumzo darasani.

Kwanza, nitaanza kwa kuzungumza naye faraghani kabla ya kumwongeza katika kundi. Nitaauliza maswali rahisi na yasiyohitaji majibu marefu ili kumsaidia kuzoea sauti yangu na kujenga uaminifu.

Pili, nitampa kazi maalum inayomlazimu kuwasiliana. Kwa mfano, nitamwomba anisaidie kusambaza vitabu au kukusanya penseli. Hii inamweka katika hali ya lazima ya kuwasiliana na wenzake, lakini kwa njia isiyo ya moja kwa moja na isiyo na shinikizo kubwa.

Tatu, nitatumia michezo ya kuigiza isiyo rasmi inayomhusisha. Badala ya kumtaka azungumze mbele ya darasa zima, nitamwomba aige mhusika fulani, labda mnyama ambaye hatakiwi kuongea. Hii itamfanya ahisi yuko huru na si lazima aongee.

Nne, nitamwomba ajibu maswali yanayohusisha "ndiyo" au "hapana". Kwa kuanza na maswali haya rahisi, mtoto atapata ujasiri wa kujibu bila hofu ya kukosea. Baadaye, nitaweza kumuuliza maswali yanayohitaji majibu marefu na yasiyo ya moja kwa moja.

6. Taja zana nne za gharama nafuu ambazo mwalimu anaweza kuzitengeneza mwenyewe ili kufundisha stadi ya kusoma.

Zana ya kwanza ni kadi za maneno zilizotengenezwa kwa makaratasi magumu yaliyotumika. Unaweza kukata makaratasi hayo, kuandika herufi au maneno, na kutumia picha za magazeti yaliyotumika kuelezea maana yake.

Pili, unaweza kutengeneza "gurudumu la silabi" kwa kutumia makatoni. Kata makatoni mawili ya duara, moja kubwa na jingine dogo. Katika gurudumu kubwa, andika silabi kama 'ba', 'ma', 'la', na kwa gurudumu dogo, weka herufi zinazohusiana. Gurudumu hili linaweza kuzungushwa ili kuunda maneno tofauti.

Tatu, unaweza kutumia mawe ya rangi au makopo yaliyotumika. Andika herufi au silabi juu ya mawe na kuwapanga watoto waunganisha mawe hayo ili kutengeneza maneno. Hii inafanya ujifunzaji uwe mchezo na inafurahisha.

Nne, michoro ya hadithi iliyotengenezwa kwa karatasi za kupakia. Mwalimu anaweza kuchora picha zinazoeleza hadithi, na kisha kuandika maneno chini ya kila picha. Watoto wanaweza kuangalia picha na kusoma maneno.

7. Kwa nini ni hatari kumlinganisha mtoto mmoja na mwingine katika maendeleo ya lugha? Toa sababu nne.

Kwanza, kila mtoto ana kasi na mtindo wake wa kujifunza. Kulinganisha watoto kunaweza kumfanya mtoto anayefundishwa ahisi ameshindwa au hawezi, jambo ambalo linaweza kumkatisha tamaa na kupunguza motisha yake ya kujifunza.

Pili, huzua hisia ya duni au ubora. Mtoto anayelinganishwa na mwingine anaweza kujihisi duni, jambo linaloweza kuathiri kujiamini kwake. Kwa upande mwingine, mtoto anayesifiwa kwa kuwa bora anaweza kujisikia bora na kuona wenzake kama duni, jambo ambalo linaweza kuvunja uhusiano mzuri katika darasa.

Tatu, kulinganisha kunaweza kuficha matatizo halisi. Baadhi ya watoto wanaweza kuwa na changamoto katika lugha kwa sababu ya masuala ya kimaumbile au ya kisaikolojia. Kumlinganisha na mtoto mwingine kunaweza kufanya tatizo halisi lisigundulike mapema na lisitibiwe.

Nne, kila mtoto ana historia yake ya kipekee. Watoto hutoka katika mazingira na tamaduni tofauti. Kulinganisha utendaji wao wa lugha bila kuzingatia historia na mazingira yao kunaweza kutoa picha isiyo sahihi ya uwezo wao.

8. (a) Eleza maana ya "silabi".

Silabi ni kipande kidogo cha neno ambacho hutamkwa kwa mkondo mmoja wa sauti. Kila silabi ina vokali, na inaweza kuwa na konsonanti moja au zaidi mbele au nyuma yake. Mfano, neno 'ma-ma' lina silabi mbili, 'ma' na 'ma'.

(b) Toa mifano miwili ya maneno yenye silabi funge utakayotumia kufundishia.

Mfano wa kwanza ni neno "penseli". Silabi funge ni ile inayoishia na konsonanti. Katika neno hili, silabi ya kwanza ni 'pen', ambayo inaishia na konsonanti 'n'.

Mfano wa pili ni neno "mwalimu". Silabi ya kwanza 'mwa' ni silabi funge. Neno hili lina silabi funge na silabi nyingine ambazo si funge, ambayo inafanya neno hili kuwa mfano mzuri.

9. Chambua kwa kifupi mambo manne ambayo mzazi anaweza kufanya ili kuendeleza stadi ya kusoma ya mtoto akiwa nyumbani.

Kwanza, mzazi anaweza kumsomea mtoto hadithi kila siku. Hii huongeza msamiati wa mtoto na kumjengea hamu ya kujifunza kusoma. Mzazi anaweza kuuliza maswali kuhusu hadithi, jambo linaloimarisha uelewa wa mtoto.

Pili, mzazi anaweza kushirikisha mtoto katika shughuli za kusoma za kila siku. Kwa mfano, anaweza kumwomba mtoto asome majina ya bidhaa dukani au asome orodha ya vitu kabla ya kuanza kupika.

Tatu, mzazi anaweza kujenga mazingira ya kusoma nyumbani. Hii inaweza kujumuisha kuwa na maktaba ndogo na vitabu vingi nyumbani, ili mtoto aweze kufikia vitabu kwa urahisi na ajisikie huru kuvichukua na kuvitazama.

Nne, mzazi anaweza kumsaidia mtoto katika utambuzi wa sauti za herufi. Kwa mfano, anaweza kumwomba mtoto ataje maneno yanayoanza na herufi 'k', kama vile 'kalamu' au 'kaka'. Hii huimarisha utambuzi wa fonimu na uwezo wa kusoma wa mtoto.

10. Fafanua mchango wa afya bora (lishe na kimwili) katika ukuaji wa lugha kwa mtoto. (Hoja nne).

Kwanza, lishe bora huathiri moja kwa moja ukuaji wa ubongo. Ubongo unahitaji virutubisho muhimu ili kufanya kazi vizuri. Ukosefu wa lishe bora unaweza kudhoofisha ukuaji wa ubongo na kuathiri uwezo wa mtoto wa kujifunza na kutumia lugha.

Pili, afya bora ya mwili huongeza umakini. Mtoto anayekuwa na afya njema ana uwezekano mkubwa wa kuwa makini darasani. Hii huongeza uwezo wake wa kusikiliza, kuelewa, na kujifunza lugha.

Tatu, afya bora huathiri uwezo wa kimwili wa kutamka. Matatizo ya meno au ulimi yanaweza kuathiri uwezo wa mtoto wa kutamka maneno kwa usahihi. Afya bora ya meno na ulimi ni muhimu kwa ukuaji wa lugha.

Nne, afya bora huathiri stadi za kijamii na hisia. Mtoto mwenye afya bora ana uwezekano mkubwa wa kucheza na wenzake, jambo ambalo ni muhimu kwa ukuaji wa lugha. Anaweza kushiriki katika mazungumzo na michezo, jambo ambalo huongeza stadi zake za lugha.

SEHEMU B (Alama 30)

11. "Ushirikiano kati ya wazazi na walimu ni nguzo muhimu katika kukuza lugha ya mtoto." Jadili kauli hii kwa hoja tano.

Kwanza, hujenga uhusiano imara kati ya mwalimu na mzazi. Mwalimu anaposhirikiana na mzazi, wanakuwa na uhusiano mzuri. Hii humfanya mzazi ajisikie kuwa yeye ni sehemu ya maendeleo ya mtoto wake na kumfanya aweze kushirikiana zaidi.

Pili, huendeleza ujifunzaji kutoka darasani hadi nyumbani. Mwalimu anapomjulisha mzazi maendeleo ya mtoto wake, mzazi anaweza kumsaidia mtoto nyumbani kwa kurudia vitu alivyojifunza shuleni. Hii huongeza uelewa na kuimarisha stadi zake.

Tatu, huwasaidia walimu kujua historia ya mtoto. Wazazi wanaweza kumweleza mwalimu kuhusu mtoto wao, kama vile tabia yake, mazingira anayotoka, au changamoto zake. Hii humsaidia mwalimu kumfundisha mtoto kwa ufanisi.

Nne, hujenga mfumo wa msaada kwa mtoto. Mtoto anapogundua kuwa mwalimu na wazazi wake wanashirikiana, anajisikia salama na anaweza kujifunza kwa ufanisi zaidi. Hii humfanya mtoto kujisikia thamani na kupendwa.

Tano, husaidia kutambua matatizo ya lugha mapema. Mwalimu anaposhirikiana na mzazi, anaweza kugundua matatizo ya lugha ya mtoto mapema. Hii inaweza kumsaidia mtoto kupata msaada mapema kabla ya tatizo kuwa kubwa.

12. Fafanua kwa kina jinsi utakavyotumia mbinu ya onesho kumfundisha mtoto kutamka sauti ya herufi 'f' na 'v' ambazo mara nyingi huwachanganya watoto.

Kwanza, nitawaeleza watoto kuwa herufi 'f' na 'v' hutamkwa kwa kutumia mdomo na meno. Nitaanza kwa kuwafundisha sauti ya 'f'. Nitaweka mdomo wangu na meno yangu katika hali ya kutamka sauti ya 'f' na kuwapa watoto mfano wa sauti. Kisha, nitawaomba watoto wajaribu kutamka sauti hiyo, huku nikiwaelekeza jinsi ya kuweka midomo yao. Baada ya hapo, nitawapa maneno yanayoanza na sauti ya 'f', kama vile 'fisi' na 'fagio', na kuwaomba wayasome.

Pili, nitahamia kwenye sauti ya 'v'. Nitaelezea tofauti kati ya sauti ya 'f' na 'v' ni kwamba sauti ya 'v' huambatana na mtetemo wa koo. Nitaweka mkono wangu kooni na kuwapa watoto mfano wa sauti ya 'v' huku wakiona jinsi koo langu linavyotetemeka. Nitaweka mkono wangu kooni mwao na kuwaomba wajaribu. Nitaanza na maneno yanayoanza na sauti ya 'v', kama vile 'vilema' na 'vumbi', na kuwaomba wataamke maneno hayo. Baada ya hapo, nitaomba watoto kutofautisha kati ya maneno yanayoanza na 'f' na 'v', kama vile 'fagio' na 'vifagio'.

13. Chambua changamoto tano zinazoweza kumkabili mwalimu anayefundisha darasa lenye watoto kutoka jamii zenye lugha tofauti za mama.

Kwanza, changamoto moja ni mawazo potofu kuhusu lugha. Baadhi ya watoto wanaweza kufikiri kuwa lugha yao ya mama ni bora kuliko lugha nyingine, jambo linaloweza kuwafanya wasiwe na motisha ya kujifunza Kiswahili. Hii huweza kuleta ugumu wa kufundisha darasa lenye watoto wengi kutoka jamii tofauti.

Pili, msamiati mdogo wa lugha ya kufundishia. Baadhi ya watoto huweza kuingia shuleni wakiwa na msamiati mdogo wa lugha ya kufundishia, jambo linaloweza kuwapa ugumu wa kuelewa maelekezo au kujibu maswali. Hii huweza kuleta ugumu wa ufundishaji.

Tatu, matamshi mabaya. Watoto wanaweza kutumia matamshi kutoka lugha yao ya mama katika lugha ya Kiswahili. Kwa mfano, mtoto wa Kizungu anaweza kutamka 'r' kama 'l'. Hii huweza kuleta ugumu wa kutamka maneno kwa usahihi na huweza kuleta ugumu wa kuelewa.

Nne, ugumu wa kuelewa lugha ya kufundishia. Baadhi ya watoto wanaweza kujisikia aibu au woga kujaribu kuzungumza Kiswahili kwa hofu ya kufanya makosa. Hii huweza kuathiri uwezo wao wa kushiriki katika mazungumzo na huweza kuleta ugumu wa kujifunza.

Tano, utofauti wa tamaduni na mazingira. Watoto wanaweza kuwa na tamaduni na mazingira tofauti, jambo linaloweza kuathiri jinsi wanavyojifunza na kutumia lugha. Mwalimu anaweza kuleta ugumu wa kufundisha, kwa kuwa watoto wanaweza kuwa na njia tofauti za kujifunza.

SEHEMU C (Alama 30)

14. Eleza hatua tano utakazotumia kumfundisha mtoto kuandika sentensi fupi na sahihi baada ya kumudu kuandika maneno.

Kwanza, anza na maneno matatu. Andika sentensi fupi na sahihi yenye maneno matatu, kama vile 'Baba anakula'. Waambie watoto waangalie sentensi, kisha waombe warudie kusoma sentensi hiyo kwa sauti. Baada ya hapo, waombe waandike sentensi hiyo kwenye karatasi zao.

Pili, ongeza maneno kwa sentensi. Andika sentensi nyingine ambayo inaongeza maneno kwa sentensi ya kwanza, kama vile 'Baba anakula chakula'. Waambie watoto waangalie sentensi, kisha waombe warudie kusoma sentensi hiyo kwa sauti. Baada ya hapo, waombe waandike sentensi hiyo kwenye karatasi zao.

Tatu, ongeza sentensi zinazoanza na maneno tofauti. Andika sentensi nyingine inayohusu mada hiyo, lakini ambayo inaanza na neno tofauti. Mfano, 'Mama anapika chakula'. Waambie watoto waangalie sentensi, kisha waombe warudie kusoma sentensi hiyo kwa sauti. Baada ya hapo, waombe waandike sentensi hiyo kwenye karatasi zao.

Nne, andika sentensi zinazohusu picha. Waonyeshe watoto picha na kuwaomba waandike sentensi fupi zinazohusu picha hiyo. Mfano, unaweza kuonyesha picha ya mtoto akicheza mpira, na kuwaomba waandike sentensi kama 'mtoto anacheza mpira'. Hii inawafundisha watoto jinsi ya kuunda sentensi zao wenyewe.

Tano, ongeza maneno ya kuunganisha. Andika sentensi mbili, kisha waombe watoto waunganishe. Mfano, 'Baba anakula. Mama anapika'. Waombe watoto waunganishe sentensi hizo mbili kwa kutumia maneno kama 'na' au 'lakini', ili kuunda sentensi ndefu.

15. Fafanua faida tano za kutumia mashairi na nyimbo katika ufundishaji wa lugha kwa watoto wa elimu ya awali.

Kwanza, huimarisha ujuzi wa utambuzi wa fonimu. Mashairi na nyimbo mara nyingi huwa na maneno yanayofanana, ambayo huwasaidia watoto kutambua sauti na herufi. Hii huongeza uwezo wao wa kusikia na kutofautisha sauti tofauti.

Pili, huongeza msamiati na ufahamu wa maneno. Mashairi na nyimbo huweza kuongeza msamiati wa mtoto. Watoto hujifunza maneno mapya na maana zake, na baadaye wanaweza kuyatumia maneno hayo katika mazungumzo yao.

Tatu, husaidia kukumbuka maneno na sauti. Watoto mara nyingi hukumbuka nyimbo na mashairi haraka kuliko maneno. Hii huwasaidia kukumbuka maneno na sauti, jambo ambalo ni muhimu kwa ujifunzaji wa lugha.

Nne, hukuza stadi za kuzungumza na kurekebisha matamshi. Kuimba nyimbo huwapa watoto fursa ya kutamka maneno kwa usahihi. Mara nyingi, nyimbo huwa na matamshi yanayorudiwa, jambo linalowasaidia watoto kurekebisha matamshi yao.

Tano, huongeza hisia za kujiamini. Watoto mara nyingi hujisikia huru na kujiamini wanapimba nyimbo. Hii huongeza hisia zao za kujiamini na kuwafanya wawe na motisha ya kujifunza lugha.

16. Mtoto katika darasa lako ana tatizo la kuunganisha sauti za herufi kuwa maneno (k.m. anasema /b/ /a/ /b/ /a/ lakini anashindwa kusema 'baba'). Eleza mikakati mitano utakayoitumia kumsaidia.

Kwanza, nitamfundisha kuunganisha sauti mbili tu. Badala ya kuanza na maneno marefu, nitaanza na maneno mafupi yanayoundwa na silabi mbili. Kwa mfano, nitaanza na neno 'ba', kisha 'ma', 'la', na kadhalika. Hii itamfanya ajue jinsi ya kuunganisha sauti mbili.

Pili, nitamfundisha kucheza michezo ya kuunganisha sauti. Nitaweza kutumia michezo kama "nani ataunganisha sauti kwa haraka?". Nitaweka sauti mbili mbele yake na kuwaomba aunganishe. Mfano, /t/ /a/, na aunganisha na 'ta'. Hii huongeza kasi ya utambuzi wa sauti na kuunganisha.

Tatu, nitatumia zana za kimwili. Nitaweza kutumia vizuizi, ambapo kila kimoja kina herufi. Nitaweza kumwelekeza aweke vizuizi hivyo na kuunganisha sauti, kisha nitaweza kumwambia atamke neno zima. Hii inamfanya aweze kutumia hisia zake za kuona na kusikia.

Nne, nitatumia mfumo wa kuiga. Nitaweza kusema sauti mbili, kisha nitaunganisha kwa sauti ya juu na ya wazi. Nitaweza kutumia mfano wa mnyama au kitu. Kwa mfano, "paka" nitasema "p-a-k-a, pa-ka". Hii itamfanya ajue jinsi ya kuunganisha sauti na maneno.

Tano, nitatumia vitabu vya hadithi. Nitaweza kutumia vitabu vya hadithi ambavyo vina maneno yanayofanana. Nitaweza kusoma neno, na kisha kumwomba atamke neno zima. Hii huongeza uwezo wake wa kuunganisha sauti na maneno, na huongeza hamu yake ya kujifunza.